

פרשת וישב - הכרת הטוב

הכרת הטוב לצאן

נאמר בתורה (בראשית לז, יד) בענין ציווי יעקב ליוסף, "ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן". ואמרו חז"ל במדרש (ב"ר פרשה ד סימן יג) וז"ל, את שלום אחיך נחא, אלא מאי ואת שלום הצאן, הדא אמר, שאדם צריך לשאול בשלום דבר שיש לו הנייה ממנו, עכ"ל. וצריך ביאור, מה פשר הענין לשאול בשלומו של דבר שנהנה ממנו. ועיין בשיחות מוסר (עמ' שיט) שביאר דהוא מגדר הכרת הטוב, שכיון שיש לו הנאה מדבר זה, צריך להכיר לו טובה ולשאול בשלומו.

וכפי הנראה הוא דבר תמוה. חדא, איך שייך כלל ענין הכרת הטוב בצאן, בשלמא כשאדם מיטיב לו, הלא עשה כן מתוך נדיבות הלב ומרצונו הטוב, אבל הצאן לא התכוונו לעשות ליעקב אבינו שום טובה. ועוד, דאפילו אם יש ענין של הכרת הטוב בצאן, איך חובה זו מתקיימת ע"י שאלה בשלום הצאן, אטו הצאן יודעים כלל שיעקב אבינו שאל בשלומם. וביותר צ"ב, שיעקב אבינו אמר בדיבור אחד שלום אחיך ושלום הצאן, וכאילו הושוו אהדדי. ואיך אפשר לכלול את שלום בני יעקב, שבטי י-ה, בנשימה אחת עם שלום הצאן, שהם רק בעלי חיים שנהנה מהם.

הכרת הטוב של ראובן ליוסף

ומצינו עוד בפרשה זו דברים נפלאים בענין הכרת הטוב. הנה כתיב (שם פסוק כא) "וישמע ראובן ויצלהו מידם". ואמרו חז"ל במדרש (ב"ר פרשה ד סימן טו) וז"ל, והיכן היה? [ש"ו] וישמע ראובן" משמע שלא היה שם בשעת מעשה ואח"כ שמע הדבר. עץ יוסף]. רבנן אמרי, אמר ראובן, הוא [יוסף] מונה אותי עם אחי, ואיני מצילו? אני הייתי סבור שנדחיתי מכח אותו מעשה [מעשה בלהה], והוא מונה אותי עם אחי, שנאמר (בראשית לז, ט) "ואחד עשר כוכבים משתחויים לי",

ואיני מציל? עכ"ל. כלומר, חז"ל פירשו "וישמע ראובן" - מלשון התבוננות ובינת הלב, שראובן הבין מחלמו של יוסף שהוא עדיין בכלל השבטים, ולכן הוא הכיר טובה ליוסף והרגיש בעצמו שהוא מחוייב להשתדל בהצלתו. ולכן כשרצו האחים להרוג את יוסף, ראובן התבונן בחיוב הכרת הטוב המוטלת עליו, והציל את יוסף כדי לקיים חיוב זה.

אמנם עצם העובדה שראובן הכיר טובה ליוסף על זה לכאורה צ"ב טובא, וכבר העיר על זה בשיחות מוסר (עמ' שיח), וכי מה עשה יוסף בשבילו, הוא רק סיפר את החלום אשר חלם. והנה החלום היה לטובתו של יוסף, רק שדרך אגב נשמע מהחלום שראובן עדיין נחשב בכלל האחים, אבל לא היה זה עיקר כונת החלום, ובודאי לא נתכוין יוסף לזה, ולמה נתחייב ראובן כלל להכיר טובה ליוסף על זה, עד כדי שחייב אותו להציל את יוסף מיד אחיו.

גודל חובת הכרת הטוב של ראובן

ולא עוד, אלא שבאמת ראובן לא יצא ידי חובתו בהצלתו. הרי אמרו במדרש (ילקוט"ש רות רמז תרד) וז"ל, אילו היה יודע ראובן שהכתוב מכתוב עליו "וישמע ראובן ויצילהו מידם", בכתיו היה מטעינו ומוליכו אצל אביו וכו", עכ"ל. הרי גילו לנו חז"ל שעדיין יש תביעה על ראובן, ואילו היה יודע שדבר זה יהיה נכתב ונקבע בתורה לדורי דורות, בכתיו היה טוענו ומוליכו אצל אביו. דהיינו שמכח ההכרת הטוב של ראובן ליוסף, באמת היה מחוייב ראובן להשתדל עוד יותר ולהצילו הצלה גמורה. ודבר זה צ"ב, שאע"ג שיוסף היטיב לראובן שלא במתכוין כלל, מ"מ מבואר בדברי חז"ל שראובן היה חייב לו הכרת הטוב, עד כדי מסירות נפש ממש.

מה מועילה הכרת הטוב כנגד חיוב מיתה

ויש להעיר עוד, שהנה מה שרצו האחים להרוג את יוסף, לא היה בזה סתם רציחה בעלמא ח"ו, אלא שהם דנו אותו על פי דין תורה שהוא מחוייב מיתה. וא"כ מעשיו של ראובן צ"ב ממה נפשך, אם היה סובר שיוסף אינו מחוייב מיתה, א"כ פשוט דצריך להשתדל בהצלתו, שלא להניח לאחים שישפכו דם נקי, אפילו אם לא היה מחוייב ליוסף כלום. ואם ראובן הודה והסכים לפסק דינם של

השבטים, א"כ מה בכך שיוסף הטיב לו, הלא כשיש אדם שמחוייב מיתה על פי ב"ד, וכי משום שהטיב למישהו, נתחייב מקבל הטובה להצילו מן המיתה שנתחייב בה, הלא אין מרחמים בדין, ואיך אמר ראובן שצריך להציל את יוסף כיון שהטיב לו, והוא תמוה לכאורה.

חשיבות הבנת עניני דרך ארץ על פי התורה

ונראה, שכל הקושיות הנ"ל מיוסדים על הבנה מוטעית ביסוד הענין של הכרת הטוב. אנו חושבים שהכרת הטוב היא מנימוסי דרך ארץ, שאם אחד מיטיב לחבירו צריך מקבל הטובה להודות למיטיב. אמנם לאמיתו של דבר, זהו בכלל מה שאמרו ז"ל "אם אין תורה אין דרך ארץ", דהיינו אם נסמוך על שכלנו להבין ולהגדיר מה היא ענינה וגדרה של הכרת הטוב, בודאי לא נצא ידי חובתנו במדה זו, ורק התורה מגלה לנו את עומק ענינה וגודל חיוביה של הכרת הטוב באמת.

הבוטח בה' אינו נכנע ומחניף לאדם שהיטיב לו

וכדי להבין את ענינה של הכרת הטוב על פי השקפת התורה, נקדים את דברי חובת הלבבות (שער הבטחון פרק ד) וז"ל, ואמר אחד מן החסידים, אני תמיה ממי שנותן לחבירו מה שגזר לו אצלו הבורא, ואח"כ יזכיר לו טובתו עליו בו, ויבקש להודות אותו עליו, ויותר אני תמיה ממי שקבל טרפו ע"י אחר, מוכרח לתת לו, ויכנע לו ויפייסהו וישבחהו וכו', עכ"ל. והיינו שדרכם של בני אדם שכאשר הם מיטיבים לזולת, הם מבקשים שהמקבל יודה להם על הטובה שעשה. וכן להפך, אלו שמקבלים פרנסתם מאחרים, הם משבחים ומחניפים לנותן. ועל זה מתמיה החובת הלבבות, שאין זה על פי השקפת התורה כלל, שהרי אנו מאמינים שהכל בידי שמים, ואין אדם מקבל שום טובה אלא בגזירת הבורא ית', ואם בפועל מקבלים אותו מאדם, הוא רק שליח ואמצעי לקיים רצון ה'. וא"כ יש לתמוה, איך מבקש המיטיב שיוודו לו על הטובה שעשה, וכי הוא השפיע את הטובה, הרי היא באה מאתו ית'. וכמו כן יש לתמוה על הכנעת המקבל לנותן, הרי אין הנותן סיבת ההטבה, הוא רק שלוחו של מקום למסור לו טובתו של הקב"ה, אבל באמת הוא מוכרח לתת ע"פ גזירת הבורא, ואין לו שום כח ויכולת מעצמו, וא"כ מדוע המקבל נכנע לפניו ומחניף אותו.

עיקר ההודאה היא לה' ולא לנותן

וע"ש עוד בדברי חובת הלבבות שכתב וז"ל, וכן כשיבקש מאחד מהם חפץ, שיהיה אצלו החלש והחזק מהם שווה בעשותו, ויבטח בהשלמתו על האלוקים יתברך, ואם ישלים על ידי אחד מהם, יודה הבורא יתברך אשר השלים חפצו, עכ"ל. והיינו, שאין שום חילוק אם הנותן הוא חזק, ויש בידו לקיים חפצו של המבקש בנקל, או אם הוא חלש ולא יעלה לו קיום חפצו כי אם בקושי, שכל זה הוא רק מה שנראה לעינים, אבל באמת שניהם שווים, שהכל הוא אך ורק בידו של הקב"ה, וצריך רק לבטוח בה' שיתן לו את החפץ המבוקש, ולכן העיקר הוא שצריך להודות לה' שנתן לחבירו את האפשרות להיטיב עמו, ע"ש בדבריו.

הכרת הטוב לאדם - מצד רצונו הטוב ומצד שהיה שליח

והנה לפי"ד החובת הלבבות, צ"ב בכלל מהו החיוב של הכרת הטוב, והלא רק הקב"ה הוא המיטיב, ואין ביכולת של שום נברא להיטיב מצד עצמו, א"כ למה חייב להכיר טובה לחבירו כלל. וע"ש בחובת הלבבות שעמד בזה וכתב וז"ל, ויודה למי שנעשה על ידו על לבו הטוב לו, עכ"ל. והיינו שצריך להודות לחבירו על הרצון הטוב שלו, שבחר להיטיב לו. וכתב שם עוד טעם וז"ל, ושהבורא הביא תועלת על ידו, ובידוע שאין הבורא מגלגל טובה אלא על ידי הצדיקים וכו' וכמ"ש חז"ל (שבת לב, א) מגלגלין זכות ע"י זכאי, עכ"ל ע"ש. ולפי הטעם הראשון אין צריך להכיר טובה אלא למי שרצה להיטיב לו. ולפי הטעם השני אפילו אם לא כיון להיטיב, והטובה נעשתה מאליה, מ"מ מחוייב הכרת הטוב גם ע"ז, כי סוף כל סוף יש לו יד וחלק בטובה, בהיותו גורם ואמצעי להוציא את הטובה אל הפועל.

מכח הכרת הטוב יבין שהכל מה' וחייב לעבדו

אמנם נראה עוד, שיש בזה ענין עמוק, הבנוי על הבנת יסוד הבריאה ותכליתה. הנה כתב הרמח"ל בכמה מקומות, שתכלית הבריאה היא שהקב"ה ייטיב לזולתו. ובאמת שהשי"ת הוא השורש של כל ההטבה בכל רגע ורגע, עד שבאמת אין לאדם שום דבר מעצמו, לית ליה מגרמיה כלום, אלא כל מה שיש לו, ואפילו עצם מציאותו, הוא קיבל ומקבל בכל רגע במתנה מאת ה'. וזוהי מהותה של הבריאה, הטבה מאת ה', וחוף מזה אין כלום. והאדם צריך להכיר ולהרגיש שהוא מקבל ההטבה מאתו ית', וע"י הכרה זו יכניע עצמו לפניו ולבבו

יבין שהוא משעובד לעבודתו. ועיין בחובת הלבבות בשער עבודת אלקים, שביאר באריכות שזהו יסוד ענינה של עבודת ה', שיראה עצמו מחוייב בעבודתו ית' מכח ריבוי הטובה שהקב"ה משפיע עליו. ולפי"ז נראה בכיבוד ענין הכרת הטוב, שמוטלת חובה על מקבל הטובה להכיר שבאמת קיבל הטובה מזולתו. וע"י שמכיר שכל מה שיש לו אינו מגיע לו מצד עצמו, וגם אין בכוחו להשיג שום דבר מעצמו, והכל הוא רק מה שהשי"ת מיטיב עמו, אזי יכניע את עצמו לה' ויקבל על עצמו לעבדו.

המכיר בטובת חברו סופו להכיר בטובת המקום

והנה כך גזרה החכמה העליונה, שהאדם לא יקבל הטובה אלא באמצעות שלוחים וצינורות. וטעם הדבר, כדי שעל ידי שיכיר האדם שהוא במהותו "מקבל הטובה" ואין לו מעצמו כלום, וכל מה שיש לו הוא רק מכח המיטיבים לו, על ידי זה יבא להכיר את האמת, שכל הטובה שיש לו היא מה שה' מיטיב לו ע"י שלוחיו. ולכן צריך להכיר טובה אף לשלוחי ה', שעל ידם באה לו ההטבה, ואם לא היה מחוייב להכיר טובה לשלוחי ה', היה מרגיש שיש לו את הטובה מצד עצמו, ושאינן להטבה זו שום שייכות לה' כלל. ורק ע"י זה שיש לו ההבנה וההרגשה שקיבל את הטוב משלוחי ה', ע"י זה יכול להשיב אל לבו את ההרגשה של הכרת הטוב לה', וכמו שאמרו חז"ל (מדרש תנחומא פרשת שמות), הכופר בטובתו של חברו סופו לכפור בטובתו של מקום, ועוד אמרו (ילקוט שמעוני שופטים), הכופר בחסד של חברו, מעלה עליו הכתוב ככופר בכל הניסים וביציאת מצרים.

הכרת הטוב תכליתה שעבוד לה'

והבנה זו בענינה של הכרת הטוב היא להפך ממש מהבנת העולם במדה זו. בנוהג שבעולם, אדם המקבל טובה מזולתו, אין ברצונו להיות משעובד לו ולהרגיש שהוא מחוייב לו, לכן הוא מודה לו, ואפשר גם נותן לו איזו מתנה מועטת, ובזה רוצה לפטור עצמו ממנו ולצאת חפשי משעבודו לחבירו. אמנם על פי השקפת התורה הוא ממש להפך, עיקר ענינה של הכרת הטוב אינה להודות למיטיב, אלא להכיר את הטובה, דהיינו להכיר שכל טובה שיש לו אינה מעצמו אלא הכל הוא מאחרים. וע"י הכרה זו יכול לבוא לידי ההכרה שהכל הוא מאת השי"ת, וכיכר עד כמה הוא מחוייב ומשועבד לעבודתו. נמצא דהכרת הטוב

הרי היא מיסודות הבריאה, להכיר שכל הבריאה וכל הנעשה בה הכל הוא מעשיו של הקב"ה להיטיב לזולתו, וכל מה שיש לאדם בכל רגע ורגע הוא רק מחסדו ית', וכל המיטיבים לו הם רק שלוחיו של ה' שעל ידם הוא מיטיב לאדם, ואז יכניע עצמו לפני ה', וירגיש באמת רגשי הכרת הטוב, וישעבד עצמו להשי"ת לעבדו בלב שלום.

ביאור הכרת הטוב של יעקב לצאן וראובן ליוסף

ולפי דברינו מובן היטב למה היה יעקב מחוייב הכרת הטוב לצאן, אף שהצאן לא נתכוין להיטיב, וגם אינו מכיר שיעקב שואל בשלומן. שאין ענינה של הכרת הטוב להודות למיטיב לו, שזה ודאי לא שייך כאן, אלא ענינה הוא כנ"ל, להכיר שהוא מקבל טובה ושאין לו מעצמו כלום, וע"י הרגשה זו יבוא מהשליח אל המשלח, ליחס הטובה אליו ית', ולהבין את גודל חובתו לעבוד את בוראו. וגם כלפי הצאן אפשר להגיע להכרה זו, שאף הם שלוחים וצינורות מאת ה' להיטיב לו, וגם בהם רואה אדם שאין לו כלום מעצמו. ולכן הזכיר יעקב את שלום הצאן בנשימה אחת עם שלום אחיו, שאין הכרת הטוב ענין של דרך ארץ בעלמא, אלא יסוד ושורש לכל עניני עבודת ה'. ובזה ג"כ אפשר להבין את ענין ההכרת הטוב שהיה ראובן מרגיש כלפי יוסף, אף שיוסף לא נתכוין לטובתו כלל, רק נעשית לו הטובה ממילא.

הבריאה משועבדת להכרת הטוב

ובזה נוכל להסביר איך רצה ראובן לשנות דינו של יוסף משום הכרת הטוב, אשר הוא לכאורה תמוה. והענין הוא, הנה אצל מיתת משה רבינו כתיב (דברים לב, מח) בעצם היום הזה. ופירש רש"י שם וז"ל, לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחין אותו, אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיו לנו את השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה, אין אנו מניחין אותו, אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו', עכ"ל. והדברים מתמיהים, היאך רצו לעכב את מיתת משה רבינו.

ונראה להסביר על פי דברינו, שענינה של הכרת הטוב הוא אחד מעיקרי יסודות הבריאה, ולכן הבריאה עצמה משועבדת למדה זו, ואף מלאך המות בכלל. ולכן טענו בני ישראל, שמכח גודל ההכרת הטוב שיש להם למשה, אי

אפשר שישלוט בו מלאך המות. ובאמת שכן היה, רק שהקב"ה השולט על הכל נטל נשמתו דרך נס, ומי מעכב על ידו. וכך אצל ראובן, בודאי פסקו האחים שיוסף מחוייב מיתה בדין, אבל הדיינים בדין התורה ג"כ משועבדים להכרת הטוב, ואע"ג שאין מרחמים בדין, אבל הכרת הטוב מחייבת שצריך להפוך בדין ולשוב ולהפוך בו עוד, עד מסירות נפש, כדי למצוא זכות. ולא עוד אלא כיון שמדה זו היא היסוד של עבודת ה', הרי כל הבריאה משועבדת לה, ואפילו התורה עצמה מחוייבת להמציא זכות, בתנאי שמקבל הטובה נותן את נפשו כדי למצוא אותה זכות ולקיים החובה המוטלת עליו להכיר טובה למיטיב לו. שכן היא דרכה של תורה, שאדם המוסר נפשו עליה, מגלים לו דברים חדשים בה. ומעשה שהיה עם ר' יצחק אלחנן זצ"ל, שבאה אשה עגונה לפני בית דינו, ולא מצאו לה פתח היתר. אבל ר' יצחק אלחנן לא נחה דעתו בזה, ולמשך שני שבועות לא אכל ולא ישן, עד שמצא לה היתר. ואין הפירוש שרק ע"י עמל התורה שלו חידש את ההיתר, אלא שמכיון שמסר נפשו על כך, גילו לו דברים בתורה שעד הנה לא זכה להם.

החיוב להכיר טובה לאשה

ויש להוסיף, שלפי דברינו אנו עומדים על מבט חדש בענין הכרת הטוב, והוא יסוד גדול הנוגע להנהגת החיים דבר יום ביומו. הנה איתא בגמ' (יבמות סג, א) רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו, כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי ניהלה. אמר ליה רב, והא קא מצערא ליה למר. אמר ליה, דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא, ע"כ. והיינו שהיה כאן שקלא וטריא בין רב ורבי חייא בהלכות חיוב הכרת הטוב, שרב היה סובר שכיון שאשתו של רבי חייא היתה מצערת אותו, נפטר מחובתו להכיר לה טובה. ורבי חייא השיב לו, שכיון שמ"מ מקבל ממנה טובות אלו, עדיין מחוייב להכיר לה טובה. והנה יש להתבונן, שמה שמגדלת בנינו לא עשתה כדי להיטיב לרבי חייא, אלא היתה עושה כן משום שהם גם בניה. וכך מה שהצילתו מן החטא, הוא ג"כ מידי דממילא ולא נתכוונה לזה כלל. אלא הן הן הדברים, שחובת הכרת הטוב אינה דבר נימוסי בלבד, אלא הוא יסוד כל הבריאה, שמחוייב להכיר טובה לחבירו, כדי לבא על ידי זה להכיר בטובתו של מקום. ולכן צריכים להכיר טובה אף בטובות כאלו שנעשות בלי כוונה להיטיב, ואפילו במידי דממילא. ואף למי

שמצער אותו, אם גם מיטיב לו, מחוייב להכיר הטובה ואינו נפטר בשום פנים, כיון שהוא מיסודות הבריאה, שעל ידי מדה זו בא לידי הכרת טובתו של הקב"ה. ואם באשה כזו יש חיוב להכיר לה טובה, אם כן עאכ"כ לאשה טובה שמיטיבה לבעלה יותר מזה, ואף מיטיבה עם כוונה להיטיב, ודאי וודאי שיש חיוב להכיר לה טובה.

להכיר טובה על כל פרט

וגם למדים ממעשה זה, שחיוב הכרת הטוב אינו רק להכיר את הטובה באופן כללי, אלא צריכים להכיר כל פרט ופרט של טובה שאנו מקבלים, וליחסו להקב"ה. ונצייר בשכלנו ב' אנשים, האחד אינו מכיר טובה לאשתו, מפני שאומר לעצמו "מה עושה אשתי בשבילי? הכל היא עושה בשביל עצמה ושאר בני המשפחה, והרי אני עושה כ"כ הרבה בעדה!" הנה מחשבות כאלו הם ההפך מהכרת הטוב. אבל השני שמקיים חובה זו כראוי, מתבונן בכל הטבה שמקבל ממנה, על כל פרט ופרט אפילו הקטן ביותר, ומכיר לה טובה על כל דבר ודבר. ואז הוא בא לידי הכרה שמקור כל אותה ההטבה הוא הקב"ה, שנתן לו את העזר כנגדו, ומכיר את גודל שעבודו להקב"ה ולעבודתו. וכבר הבאנו מה שאמרו חז"ל שהכופר טובתו של חברו סופו לכפור בטובתו של הקב"ה. ונראה שמכלל לאו אתה שומע הן, שהמכיר בטובתו של חברו סופו להכיר בטובתו של מקום, והכרה זו יכולה להביאו לעבוד את ה' בלבב שלם.

